

Boganmeldelser

Thomas P. Boje, *Arbejdsmarkedet i Danmark*, København: Hans Reitzel 1982, 202 s., 146,50 kr.

Fremtidig Arbejdskraftefterspørgsel, red. af Sven Illeris og Torben Pilegaard Jensen, København: AKF 1982, 348 s.

Analyser af arbejdsmarkedsforhold og beskrivelser af samme er mange og hyppige. Emnet kan analyseres ud fra mange forskellige synsvinkler. Med hensyn til beskrivelse af den fremtidige forventede udvikling på arbejdsmarkedet, hvor processerne næppe kan karakteriseres som rationelle eller udviklingen som statisk er valg af analysemetode af særdeles stor vigtighed, herunder blandt andet valgte forudsætninger.

Begge de ovennævnte bøger har som analyseområde det danske arbejdsmarked og begge tilstræber at give større viden om og bedre forståelse for dette arbejdsmarked. Men her hører lighederne også op. Thomas P. Bojes bog er som udgangspunkt en lærerbog (kaldet studiebog), som primært ud fra et traditionelt marxistisk begrebsapparat tilstræber at forklare de mest centrale udviklingstendenser og specielt de ændringer der har fundet sted på dette område i løbet af 70'erne.

Fremstillingen er velskrevet. Gengivelsen af de faktiske forhold specielt med hensyn til de arbejdsretlige spilleregler er imidlertid ikke overalt lige stringent. I de første tre kapitler, hvor der gives en kort historisk oversigt, forekommer der for eksempel visse unøjagtigheder. For eksempel vedrørende landets største virksomheders tilknytning til Dansk Arbejdsgiverforening. Det er rent faktisk kun ganske få af disse virksomheder, der ikke har medlemskab hos DA. Forfatteren er tilsyneladende ikke klar over, at der for tjenestemænd er blevet opbygget et system til behandling af kollektive arbejdsnedlæggelser (tjenestemandssretter), der på mange måder svarer til systemet for de overenskomstansatte, uden at der dog for denne gruppe er fastlagt en egentlig strejkeret. Boje indfører i relation til kortvarige arbejdsnedlæggelser en 24 timers regel, der imidlertid ikke har hjemmel i gældende arbejdsretslov, og endelig virker redegørelsen for samarbejdsudvalgenes rolle som lidt usammenhængende. Disse udvalg skal ifølge Boje arbejde ud fra det princip, at kapitalejere og lønmodtagere skal være enige om alle afgørelser (p. 59). Altså en egentlig vetoret for begge parter, hvilket kan være vanskeligt at forene med Bojes udsagn om, at samarbejdsudvalgene kun har ret til orientering fra arbejdsgiveren og er uden besluttende kompetence. En sådan karakteristik er hverken i overensstemmelse med forholdene på det private arbejdsmarked eller inden for det offentlige.

I kap. 4 behandles arbejdsmarkedspolitikken og de problemer der opstår i kraft af dilemmaet: fuld beskæftigelse og økonomisk stabilitet – et område hvor Keyens' teorier ikke længere løser alle problemer. Som det meget rigtigt påpeges er arbejdsmarkedspolitikken ændret fra en arbejdsløshedspolitik til en aktiv beskæftigelsesfremmende omstillingspolitik, ligesom en forebyggende arbejdsmarkeds-

Boganmeldelser

Thomas P. Boje, *Arbejdsmarkedet i Danmark*, København: Hans Reitzel 1982, 202 s., 146,50 kr.

Fremtidig Arbejdskraftefterspørgsel, red. af Sven Illeris og Torben Pilegaard Jensen, København: AKF 1982, 348 s.

Analyser af arbejdsmarkedsforhold og beskrivelser af samme er mange og hyppige. Emnet kan analyseres ud fra mange forskellige synsvinkler. Med hensyn til beskrivelse af den fremtidige forventede udvikling på arbejdsmarkedet, hvor processerne næppe kan karakteriseres som rationelle eller udviklingen som statisk er valg af analysemetode af særdeles stor vigtighed, herunder blandt andet valgte forudsætninger.

Begge de ovennævnte bøger har som analyseområde det danske arbejdsmarked og begge tilstræber at give større viden om og bedre forståelse for dette arbejdsmarked. Men her hører lighederne også op. Thomas P. Bojes bog er som udgangspunkt en lærerbog (kaldet studiebog), som primært ud fra et traditionelt marxistisk begrebsapparat tilstræber at forklare de mest centrale udviklingstendenser og specielt de ændringer der har fundet sted på dette område i løbet af 70'erne.

Fremstillingen er velskrevet. Gengivelsen af de faktiske forhold specielt med hensyn til de arbejdsretlige spilleregler er imidlertid ikke overalt lige stringent. I de første tre kapitler, hvor der gives en kort historisk oversigt, forekommer der for eksempel visse unøjagtigheder. For eksempel vedrørende landets største virksomheders tilknytning til Dansk Arbejdsgiverforening. Det er rent faktisk kun ganske få af disse virksomheder, der ikke har medlemskab hos DA. Forfatteren er tilsyneladende ikke klar over, at der for tjenestemænd er blevet opbygget et system til behandling af kollektive arbejdsnedlæggelser (tjenestemandssretter), der på mange måder svarer til systemet for de overenskomstansatte, uden at der dog for denne gruppe er fastlagt en egentlig strejkeret. Boje indfører i relation til kortvarige arbejdsnedlæggelser en 24 timers regel, der imidlertid ikke har hjemmel i gældende arbejdsretslov, og endelig virker redegørelsen for samarbejdsudvalgenes rolle som lidt usammenhængende. Disse udvalg skal ifølge Boje arbejde ud fra det princip, at kapitalejere og lønmodtagere skal være enige om alle afgørelser (p. 59). Altså en egentlig vetoret for begge parter, hvilket kan være vanskeligt at forene med Bojes udsagn om, at samarbejdsudvalgene kun har ret til orientering fra arbejdsgiveren og er uden besluttende kompetence. En sådan karakteristik er hverken i overensstemmelse med forholdene på det private arbejdsmarked eller inden for det offentlige.

I kap. 4 behandles arbejdsmarkedspolitikken og de problemer der opstår i kraft af dilemmaet: fuld beskæftigelse og økonomisk stabilitet – et område hvor Keyens' teorier ikke længere løser alle problemer. Som det meget rigtigt påpeges er arbejdsmarkedspolitikken ændret fra en arbejdsløshedspolitik til en aktiv beskæftigelsesfremmende omstillingspolitik, ligesom en forebyggende arbejdsmarkeds-

politik kun i begrænset udstrækning har haft gennemslagskraft. De stigende statslige udgifter til dette formål er primært anvendt til mere forsørgelsesmæssige aktiviteter.

Kap. 5-10 indeholder en analyse af udviklingen på det danske arbejdsmarked med primær fokusering på tiden efter den økonomiske krises gennemslag. I relation hertil arbejdsstyrkens sammensætning og strukturproblemernes påvirkning af arbejdsstyrken. For sidstnævntes vedkommende er det Bojes opfattelse, at den teknologiske arbejdsløshed vil spille en stadig stigende rolle i den kapitalistiske økonomis udvikling. Om dette er korrekt afhænger blandt andet af, hvor isoleret man anskuer dette problem. Indførelsen af teknologi vil som udgangspunkt uden tvivl på nogle områder medføre stigende arbejdsløshed. Men på andre områder for eksempel i forbindelse med indførelse af tekstbehandlingsudstyr tyder de foreløbige erfaringer på, at det er meget begrænset, hvad der herved frigøres af arbejdskraft.

Med hensyn til kvalifikationskrav og uddannelsesmønstre er det Bojes opfattelse, at udviklingen har karakter af en dequalificeringsproces, dvs. at overgangen til maskinproduktion har reduceret behovet for arbejdskraftens kvalifikationer, hvorimod behovet for mobil arbejdskraft er blevet stadig større. Tesen om dequalifikationsprocessen er dog næppe helt entydig. Den andel af unge som i de sidste 10-15 år har fået en gymnasieuddannelse er kraftigt stigende på 'bekostning' af lærlinge og EFG elever. Men til gengæld er udviklingen i for eksempel specialarbejderuddannelserne steget markant, og disse uddannelser henvender sig specielt til restgruppen. Derimod er der ingen tvivl om at arbejdsmarkedet i høj grad lider af balanceproblemer og manglende styring.

Med hensyn til arbejdsløsheden og de mere kortsigtede initiativer er de vise sten næppe fundet endnu. I henhold til de gældende regler må en arbejdsløs kun i meget begrænset udstrækning uddanne sig i ledighedsperioder, uanset at alle er enige om, at ajourføring af allerede opnået viden eller erhvervelse af ny er af central betydning. Og derved får man en tilstand af ubalance.

Jobtilbudsordningen har langt fra den ønskede effekt, og de seneste undersøgelser bekræfter på ingen måde det antal, Boje anfører får beskæftigelse efter endt jobtilbud. Det må iøvrigt karakteriseres som overordentligt beklageligt, at der med hensyn til arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger i så ringe udstrækning er iværksat større forskningsprojekter, som for eksempel i relation til jobtilbudsordningen.

Thomas P. Bojes bog giver ikke forklaringer på alle arbejdsmarkedspolitiske udviklinger, men der fremlægges en række væsentlige empiriske resultater på baggrund af et rimeligt anvendeligt teoretisk begrebsapparat. Argumenterne er ikke overalt lige velunderbygget, ligesom der som ovenfor anført er enkelte unøjagtigheder. Holdningen er kritisk og argumenterne bærer præg af, at de valgte forklaringsvariable skal finde anvendelse på alle forhold, selv om holdbarheden heri på enkelte punkter kan være vanskelig at få øje på.

Bojes konklusion er, at den førte arbejdsmarkedspolitik langt fra virker stabiliserende på de marginale gruppers tilknytning til arbejdsmarkedet. Der sker en vis stabilisering af beskæftigelsen, men samtidig bliver opdelingen på arbejdsmarkedet større og større. De marginale grupper får vanskeligere og vanskeligere ved at

bevare fodfæstet. Bojes bud herpå er nedsat arbejdstid, betalt frihed til uddannelse, offentlig produktion samt adgang til førtidspension.

At der er styrings og planlægningsproblemer på arbejdsmarkedet bliver til fulde bekræftet ved gennemlæsning af AKF's artikelsamling om den fremtidige arbejdskraftefterspørgsel. AKF har anmodet en række administratorer og forskere om at beskrive de erfaringer og resultater de har opnået i forbindelse med undersøgelser iværksat i relation til den sandsynlige og mulige fremtidige erhvervsudvikling og efterspørgsel efter arbejdskraft. Offentlig planlægning herunder også arbejdsmarkedspolitik bygger (eller måske snarere burde bygge) på en vis grad af analyser og effektmålinger herunder de mulige konsekvenser ved en given politik. AKF's bog handler blandt andet om, hvor langt man på et enkelt område er kommet i så henseende. Fælles for bogens artikler er en erkendelse af, at der med hensyn til arbejdskraftefterspørgsel/udbud er behov for et optimalt planlægningsgrundlag, men samtidig viser resultaterne, at grundlaget herfor er behæftet med meget stor usikkerhed. Metoderne er mange og alt andet end statiske og de valgte løsninger meget selektive.

Forudsigelser med hensyn til erhvervsudvikling og arbejdskraftefterspørgsel er ikke kun et spørgsmål for ministerielle planlæggere, men også for en lang række offentlige institutioner af forskellig art. Bogens bidragydere har som ovenfor anført fokuseret på forudsætninger, metoder og resultater udtrykt i tal og ord og langt mindre på forklaringer og årsagssammenhænge samt politiske målsætninger.

I bogens første del behandles den fremtidige beskæftigelse i Danmarks hovederhverv. Der er ikke blandt bidragsyderne enighed om langtidsprognoserne, blandt andet på grund af store forskelle i vurdering af mulige konsekvenser ved indførelse af ny teknologi. Vil den påvirke arbejdsløsheden eller ændre på arbejdskraftefterspørgslen? Jan F. Christensen påpeger, at konsekvensen af den teknologiske udvikling er, at der opstår en alternativ udviklingsstrategi, der oprioriterer løsningen af velfærdsmæssige samt miljø- og energimæssige problemer og fører til en styrkelse af hjemmemarkedet med tilhørende positiv effekt på beskæftigelsessituationen.

Bogens anden del fokuserer mere direkte på uddannelsesplanlægningen og specielt på, hvorledes efterspørgslen efter specifikke kvalifikationskrav vil være. Det er et område, hvor de senere års erfaringer ikke har været for gode. Efterspørgsel og udbud er særdeles følsomme størrelser. En 'dårlig' prognose med hensyn til beskæftigelsesmuligheder virker i sig selv bremsende på tilgangen, ligesom erfaringer for eksempel fra lægernes nye overenskomst viser, hvorledes en aftale markant kan ændre efterspørgselsforholdene for en enkelt gruppe. Som Niels Jørgen Hansen og Per Munkholm anfører: de modigste modeløkonomer kalder deres produkter for prognoser – beskrivelser af en sandsynlig udvikling. De mere forsigtige bruger ordet fremskrivninger, og de mest forsigtige kalder produktet for regneeksempler.

Bogens sidste del vedrører primært regionale og lokale arbejdskraftefterspørgselsberegninger. Lokalområdet som analyseenhed har uden tvivl den fordel, at man herved har lettere ved at aflæse effekten af forskellige politikker, på den anden side er lokalområdet ikke et lukket system, og validiteten i de fundne resultater kan derfor være usikker. Formålet med regionalplaner kan være andet,

end at opnå den højeste grad af nøjagtighed. Prognoserne kan i høj grad være udtryk for en ønsket udvikling. En summering af delresultaterne svarer næppe til resultaterne for helheden. En kritisk vurdering af regionplanernes planlægningsgrundlag havde været et værdifuldt bidrag til bogens artikler.

I det afsluttende kapitel diskutere Sven Illeris og Torben P. Jensen planlægningsforudsætninger og påpeger herunder, at planlægning nødvendigvis må baseres på såvel bløde data, for eksempel interviews, og hårde data for eksempel i form af offentlig tilgængelig statistik, uanset at specielt brugen af bløde data medfører risiko for manglende realisme i udsagnene og dermed usikkerhed i planlægningsgrundlaget.

Bogen giver et tilfredsstillende overblik over de forskellige analyser, der er iværksat inden for dette område, samt redegør for ud fra hvilke forudsætninger og modelopbygninger, dette arbejde finder sted. Det er ikke analysernes primære formål at forklare, men derimod at beskrive. Men resultaterne viser samtidig med al tydelighed de mange usikkerhedsfaktorer, der indgår i de enkelte modeller og i prognosevirksomhed generelt.

Som anført i bogens indledning har bogens bidragydere kun i meget begrænset udstrækning behandlet emnet ud fra en teoretisk angrebsvinkel herunder inddraget forklaringer, årsagssammenhænge og politiske målsætninger. Dette er selvfølgelig et valg, men kan virke som en svaghed. Prognosevirksomhed kan næppe begrænses til at være en 'teknisk' disciplin.

Erik Ravn

John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment. A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, New York/Oxford: Oxford University Press 1982, 432 s., \$ 25.

Det bør slås fast med det samme og uden forbehold – de kommer senere – , at John Lewis Gaddis her har præsteret et aldeles fremragende værk til forståelse af hele efterkrigstidens amerikanske udenrigspolitik. Det er af en kvalitet, som hæver det langt over gennemsnittet. Det er funderet på overordentlig omfattende kildestudier og alene den blotte fremlæggelse af essensen af dette store og til dels upublicerede materiale giver det værdi og interesse. Væsentligere er, at det tillige er båret af en klar, stringent gennemført og logisk tolkningsmodel, som fortjener betydelig opmærksomhed. Og det bærer endelig præg af at være gennemskrevet mange gange og omhyggeligt, således at læseren side efter side kan glæde sig over et smukt og præcist sprog.

Når det ligger denne anmelder så meget på sinde at understrege den lodighed og kvalitet, der præger det her foreliggende arbejde fra Gaddis' hånd, skyldes det også, at der kan sættes spørgsmålstegn ved om ikke værkets bærende konstruktion så dog i flere tilfælde dets metode. Dette bør imidlertid ikke føre til anden konklusion end den og den alene, at det nu én gang altid vil være sådan, at den vidtfavnende, dristige, spændende og originale analyse er mere åben for kritik end den